

Ne ką gausesnis penktasis skyrius „Šeima ir jos papročiai“. Jis skirstomas į poskyrius „Šeima“, labai skirtingo apeli-giškumo reiškinius apimančias „Gimtuves, krikštynas, vaikų auginimą“ bei vos keturias pozicijas talpinantį poskyrį „Vardadienis, gimtadienis“ ir „Laidotuvės“. Nors anksčiau manyta, kad šeimos tyrinėjimų (ypač vestuvių) yra gausu, vis dėlto istoriografija vaizdžiai rodo tokių darbų trūkumą.

Skyrius „Verslai ir jų papročiai“ skirstomas į „Žemdirbystę“, „Gyvulininkystę“, „Žvejybą“ (dar skirstomą į upių, ežerų bei marių, jūrų), „Medžioklę“, „Bitininkystę“, „Rinkimą“ ir du poskyrius – „Amatai ir technika“ ir „Turgūs, mugės“.

Pats gausiausias septintasis skyrius „Medžiaginė kultūra“, apimantis poskyrius „Gyvenvietės, sodybos“, „Kapinės“, „Trobėsiai“, „Malūnai“, „Sakralinė architektūra“, „Transportas“, „Baldai“, „Rakandai“, „Tekstilės technika“, „Audiniai, mežginiai, siuviniai“, „Apranga“, „Mityba“. Gausiausių poskyrių kiekį turi skyrius „Tautodailė ir jos kūrėjai“, susidedantis iš poskyrių „Bendrieji tyrinėjimai“, „Kryždirbiai, dievdirbiai, drožinėtojai“, „Kryžiai, kopyltėlės, skulptūra“, „Krikštai“, „Akmens mūro paminklai“, „Kryžių kalnas“, „Metalo dirbiniai“, „Lietuvių paminklai svetur“, „Paminklai, statyti nuo 1988 m.“, „Tapyba“, „Raižiniai“, „Keramika“, „Margučiai“, „Vilniaus verbos“, „Vėtrungės“, „Karpiniai“.

Kai kuriuos pasvarstymus skatina devinto skyriaus „Kalendorinės šventės“ poskyrių pavadinimai. Poskyris „Naujieji metai, tarpušventis“ sudaro tam tikrų keblumų, nes tarpušventis dažniausiai suvokiamas kaip laikotarpis nuo Kalėdų iki Trijų Karalių, rečiau nuo Kalėdų iki Naujųjų metų trunkąs laiko tarpas. Gal būtų aiškiau įvedus atskirą poskyrį „Tarpusšventis“, kuris jungtų visus Kalėdų – Trijų Karalių papročius, nors šio laikotarpio švenčių paieška taptų komplikuotesnė. Abejonių nesukelia poskyriai „Verbų sekmadienis, Velykos, Atvelykis“, „Jurginės“, „Motinos diena“, „Sekminės“, „Joninės“, „Visi šventieji, Vėlinės“, „Atlaidai“,

tačiau prie šio poskyrio tematiškai menkai derinasi poskyris „Surinkimai“. Todėl peršasi dar vieno skyriaus – „Liaudiškasis religingumas“ – būtinumas. Nors iki 1996 metų jį sudarytų vos kelios pozicijos. Paskutiniame poskyryje „Įvairūs papročiai“ keli straipsniai, skirti konfirmacijos papročiams, galbūt tiktų ir Šeimos papročių skyriui, nes įžegnotuvės, kaip ir krikštynos, vestuvės, laidotuvės, žymi vieną iš svarbiausių žmogaus gyvenimo etapų.

Likę poskyriai – „Žaidimai, šokiai, pramogos, žaislai“ ir „Muzikantai ir muzikos instrumentai“ sudaro dešimtąjį skyrių „Pramogos, etninė muzika“. Nėra gausus ir skyrius „Žinija“, sudarytas iš keturių teminių grupių: „Astronominės žinios, kalendorius“, „Meteorologija“, „Liaudies medicina ir veterinarija“, „Paminklų įrašai“. Bibliografiją baigia skyriaus „Etninės kultūros gaivinimas“ poskyriai – „Senovės dienos“, „Amatų dienos“ ir „Vestuvių inscenizavimas“.

„Bibliografuojant per kelis šimtmečius įvairiomis kalbomis paskelbtą literatūrą, ypač pastaruoju dešimtmečiu ir periferijoje ėmus leisti įvairaus pobūdžio leidinius, nė vienas sudarytojas negali garantuoti surinkęs visas pozicijas...“, kukliai rašo autorius. Be abejo, tokio pobūdžio leidinio rašymas reikalauja ypatingo kruopštumo, nuoseklumo. Tokių savybių, kurias ir turi profesorius Vacys Milius. Šio darbo vertė lietuvių kultūrai milžiniška.

Tai puiki dovana Lietuvos ir užsienio kultūros tyrinėto-jams, kuri buvo pristatyta žymaus etnologo 75-ojo jubilie-jaus minėjime. Pasveikinę su garbia sukaktimi, dėkojame už didelį darbą, užbaigiant dar vieną Lietuvos etnologijos mokslo plėtotės etapą, ir laukiame naujų svarių profesoriaus darbų. Ačiū tariame ir tiems, kurių pastangomis žalioji Etnologijos mokslo gyvenimo knyga taip greitai pasiekė skai-tytojų rankas.

Rasa PAUKŠTYTĖ–ŠAKNIENĖ

Nauji sakmių ir padavimų klasifikavimo kriterijai

2001 m. pabaigoje pasirodė dar viena stebėtinai darb-čios ir kūrybingos folkloro tyrinėtojos Bronislavos Kerbely-tės knyga¹ rusų ir anglų kalbomis.

Jau įvado pradžioje autorė pažymi, jog daugelio nacio-nalinių katalogų etiologinių sakmių grupavimo (klasifikavi-mo) pagrindas yra objektas, kurio kilmę tos sakmės aiški-na; mitologinių – sakmėse vaizduojama (minima) mitinė bū-tybė, o padavimų – gamtos ar istorinis paminklas, su kuriuo konkretus padavimas yra susijęs. Taip sakmės skirstytos ir Jono Balio 1936 m. paskelbtame „Lietuvių pasakojamosios tautosakos motyvų kataloge“², kuris sudarytas pagal Antti Aarne's ir Stitho Thompsono klasifikavimo sistemą.³ Tais pačiais kriterijais vadovavosi ir Bronislava Kerbelytė, gru-

puodama lietuvių liaudies padavimus⁴ bei rengdama *Lietu-vių pasakojamosios tautosakos katalogo kartoteką*, kurios pagrindu jau išleisti du *Lietuvių pasakojamosios tautosako-s katalogo* tomai,⁵ o trečiasis parengtas spaudai.

Tokie sakmių bei padavimų klasifikavimo kriterijai yra ir visuotinai pripažinti (rekomenduojami tarptautinės komisi-jos), ir informatyvūs. Čia išryškėja nacionaliniai sakmių ypa-tumai – kokie objektai ir jų kilmė ypač rūpi to krašto žmo-nėms, kokios mitinės būtybės dominuoja, kokie istoriniai įvykiai paliko ryškiausių pėdsaką ir pan.

Tačiau Bronislava Kerbelytė pastebi, jog taip grupuo-jant iškyla ir įvairių sunkumų. Antai sutampančiuose etiolo-ginių ir mitologinių sakmių siužetuose dažnai varijuoja tik

vaizduojamas personažas ar mitinė būtybė. Kitaip tariant, tokios sutampančios sakmės jau patenka į visiškai skirtingus poskyrius. Taip pat esti ir su legendom.

Panašių problemų iškyla gretinant įvairių (skirtingų) tautų sakmių siužetus. Mat, priklausomai nuo geografinės aplinkos, beveik identiškuose siužetuose įvairuoja gamtos objektai ar mitiniai personažai (pavyzdžiui, rusų sakmėse ypač dažnas vandenys, girinis, o lietuvių – velnias, senis ir t. t.). Viena vertus, galime pasekti, kiek ir kuo skiriasi įvairių tautų mitinių personažų sistemos. Kita vertus, ieškant sakmių / legendų atitikmenų skirtingų tautų kataloguose tenka peržiūrėti visus rūpimo žanro siužetus.

Naujausias Bronislavos Kербелytės darbas rodo, jog galimi (net būtinai) ir kitokie nei iki šiol sakmių bei padavimų klasifikavimo kriterijai. Tiesa, visas lietuvių sakmių ir legendų masyvas čia tradiciškai skirstomas į tris stambius skyrius žanrinio pagrindu (1. Etiologinės sakmės; 2. Mitologinės sakmės; 3. Padavimai). O štai kiekvieno išvardinto skyriaus grupavimas į poskyrius (1. 1. / 2. 1. / 3. 1. Teisingas elgesys; 1. 2. / 2. 2. / 3. 2. Neteisingas elgesys; 1. 3. Neutralus elgesys) visiškai naujas. Tokio klasifikavimo pagrindas – sakmių ir legendų paskirtis. Bronislava Kербелytė sutinka, jog aptariamųjų kūrinių paskirtį galima įvairiai suprasti (pavyzdžiui, informuoti, kas ir kodėl yra pavojinga; paaiškinti, kas ir kaip atsirado ir t. t.). Vis dėlto, pasak autorės, sakmėse / legendose (taip pat ir pasakose) kur kas svarbiau parodyti (agituoti), kaip reikia arba kaip nereikia elgtis. Mat daugelio elementariųjų siužetų apie herojaus išbandymus, kurių jis neišlaiko, rezultatas – ne mirtis. Herojus papuola į pavojingą situaciją, iš kurios jis dar gali išsivaduoti. Prieinama prie išvados, jog sakmėse (skirtingai nei pasakose) ne tiek svarbu galutinis rezultatas, kiek teisingas ar neteisingas herojaus elgesys. Taigi **teigiamas**, **neigiamas** arba **neutralus** (kai personažas yra tik stebėtojas) personažo, kuris vaizduojamas sakmėje / legendoje, elgesys ir tampa siužeto struktūros ašimi ir leidžia pažvelgti į pasaulėžiūros bei pasaulėjautos, tradicijų (taip pat ir į pačių sakmių) raidą bei kaitą.

Visa medžiaga Bronislavos Kербелytės sudarytame sąvade išdėstyta aiškiai ir suprantamai: kiekviename poskyryje nurodomas struktūrinio-semantinio tipo numeris, pavadinimas, susistemintų variantų skaičius, versijos numeris bei pavadinimas, pateikiamas konkrečios sakmių / le-

gendų versijos siužeto aprašas bei variantų skaičius ir spausdintų šaltinių nuorodos. Rankraštinų variantų signalūros nenurodytos, tačiau paaiškinama, kad norintys jas ras Lietuvių literatūros ir tautosakos institute Bronislavos Kербелytės sudarytoje *Pasakojamosios tautosakos katalogo kartotekoje* bei jos pagrindu sudarytame ir, vilkimes, greitai pasirodysiančiame *Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogo* trečiajame tome.

Žinoma, norintys sėkmingai naudotis naujuoju sakmių ir padavimų sąvadu, kuris, kaip jau minėta, parašytas rusų bei anglų kalbomis ir itin parankus lyginamiesiems tyrinėjimams, pirmiausia turės įdėmiai perskaityti ne tik šios knygos įvadą, bet ir kitus Bronislavos Kербелytės darbus, kuriuose pagrindžiami ir tekstų analizės pavyzdžiais iliustruojami struktūriniai-semantiniai pasakojamosios tautosakos tipų išskyrimo principai.⁶

Rimantas BALSYS

NUORODOS:

1. Кербелите Бронислава. Типы народных сказаний. Структурно-семантическая классификация литовских этиологических, мифологических сказаний и преданий. – Санкт Петербург: Европейский Дом, 2001. – 607 с. // Kербелytė Bronislava. The types of folk legends. The Struktural-semantic Classification of Lithuanian Aetiological, Mythological and Historical Legends. – Europeyskiy Dom: Saint-Petersburg, 2001. – 607 p.
2. Tautosakos darbai, t. 2. – Kaunas, 1936.
3. The Types of the Folktale. A. Classification and Bibliography. Antti Aarne's Verzeichnis der Mrchentypen and Enlarged by Stith Thompson. – FFC, N 74. – Helsinki, 1928; FFC, N 184. – Helsinki, 1961.
4. Kербелytė Bronislava. Lietuvių liaudies padavimų katalogas. Каталог литовских народных преданий. The Catalogue of Lithuanian Local Legends. – Vilnius, 1973.
5. Kербелytė Bronislava. Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogas, 1. Pasakos apie gyvūnus. Pasakėčios. Stebuklinės pasakos. – Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1999. – 437 p.; Kербелytė Bronislava. Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogas, 2. Pasakos-legendos. Parabolės. Novelinės pasakos. Pasakos apie kvailą velnią. Buitinės pasakos. Melų pasakos. Formulinės pasakos. Pasakos be galo. – Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001. – 486 p.
6. žr. Кербелите Б. Историческое развитие структур и семантики сказок: на материале литовских волшебных сказок. – Вильнюс: Вага, 1991; Kербелytė B. Struktural-Semantic Principles of Formation of the Folk Tale // Estudos de Literatura Oral, Primavera. – 1995, N 1, p. 125 – 130 ir kt.

Nauja knyga apie jaunimo bendravimo tradicijas

Žilvytis Bernardas Šaknys. Kalendoriniai ir darbo papročiai Lietuvoje XIX a. pabaigoje – XX a. pirmojoje pusėje: Jaunimo vakarėliai. – Lietuvos etnologija, 7. Vilnius: Diemedžio leidykla, 2001. – 154 p.

Ne taip seniai paskelbta Žilvyčio Bernardo Šaknio knyga „Jaunimo brandos apeigos Lietuvoje XIX a. pabaigoje – XX a. pirmojoje pusėje“ (1996 m.). Jau pasirodė antroji to paties autoriaus knyga, kurioje jaunimo brandos, socializa-